

PUBLIKATIES

MET BIJDAGEN VAN HENK WIJKHUISEN, JOHN VAN VLIET EN HANNEKE MESTERS.

Natuurtuinen

Jeroen Gigengack en Jack Martin, 1998. *Ontwerpboek natuurtuinen*. Uitgave KNNV, Utrecht. ISBN 90 5011 105 X. Prijs Fl. 59,90. Te bestellen door overmaken van het bedrag + Fl. 6,- verzendkosten op giro 13028 t.n.v. KNNV Uitgeverij te Utrecht o.v.v. "Ontwerpboek natuurtuinen". Het boek is ook verkrijgbaar bij de betere boekhandel. Dit boek kwam op het goede moment, want mijn tuin moet worden heringericht en de vijver verplaatst. Voorlopig ben ik begonnen met het laatste. Maar voor het (her)inrichten van de vijver bood het boek onvoldoende handvaten. Dit staat ook nadrukkelijk vermeld in hoofdstuk zes, waar de auteurs verwijzen naar "Het vijverboek" van Ada Hofman. En dat blijkt inderdaad de bijbel voor aanleg en inrichting van de vijver te zijn. Maar had ik gestart met de (her)inrichting van de tuin zelf, dan had het boek mij meer tot steun kunnen zijn. Het is beslist een helder en praktisch boek voor iedereen die een natuurtuin wil aanleggen. Er zijn in het verleden al een aantal boeken op de markt gebracht, die de natuurtuin of wilde tuin als onderwerp hadden. In 1974 verschenen de ervaringen van Cees Sipkes en Jan Landwehr in *Wildeplantentuinen*. Dit boekje is alleen nog antiquarisch te bemachtigen. Bovendien was het minder geschikt voor kleinere tuinen en vooral een gids om de stadsparken en plantsoenen ecologisch in te richten. Veel later schreef Ger Londo "Natuurtuinen en parken", dat in 1993 in een "glossy" uitvoering is verschenen. Deze uitgaven waren zeer geschikt om zelf te experimenteren met een wilde tuin of natuurtuin. Voor het ontwerpen moest je echter nog een forse dosis fantasie hebben bij de inrichting. Ik denk dat met het "Ontwerpboek natuurtuinen" de informatie nu compleet is om aan de slag te gaan. Het boek voorziet mijns inziens in een behoefte en is een prima aanvulling op het werk dat eerder verscheen over dit onderwerp. Bovendien geven de auteurs ook cursussen over het ontwerpen van natuurtuinen. Meer informatie hierover staat op de Internet-site. Alle aspecten die van belang zijn voor de realisatie van een natuurtuin komen aan bod. Ook wordt duidelijk dat een natuurtuin niet betekent, dat je niets hoeft te doen als het eenmaal is aangelegd, integendeel. Hoofdstuk vier stelt dan ook de hamvraag: "Wie voert de regie?". En wie het geld en geluk heeft vele hectare tuin te bezitten, zal meer kunnen beheren dan beheersen. Maar wie het met een kleiner tuintje moet doen, zal soms rigoreus moeten ingrijpen. En dat geldt zeker voor het onderhoud van een vijver. Bij een natuurtuin horen ook dieren, waarvan een apart hoofdstuk gewijd is. Hoewel in de andere hoofdstukken ook wel wat over de fauna wordt gezegd, hadden de auteurs wat mij betreft de fauna wel mogen integreren in de tekst. Nu mijn vijver klaar

is en ik nog eens door het boek heen ging, kwam ik te laat tot de ontdekking dat mijn noordoever veel glooiender had moeten. Amphibieën willen namelijk lekker in de voorjaarszon liggen en in mijn vijver is juist deze oever nogal steil.

Erg praktisch is het stappenplan en een plantenlijst achterin het boek. De planten zijn gerangschikt naar het milieu waar ze van nature in voorkomen. En wie dan nog vragen overhoudt, kan zelfs terecht op een speciale Internetpagina (www.worldaccess.nl/natuurtuin), dat t.z.t. op te vragen is als www.plaza.wxs.nl/natuurtuin). Deze website is zeer compleet en beslist de moeite waard om te openen. Praktische tips, adressen, leveranciers van boeken en zaden, het staat er allemaal op.

Natuur en ruimtelijke ordening

Marijke van Schendelen, 1997. *Natuur en ruimtelijke ordening in Nederland. Een symbiotische relatie*. Uitgave: Nederlands Architectuurinstituut Rotterdam. ISBN 90-5662-043-6 FL. 69,50. *Handelsuitgave van gelijknamig proefschrift UvA*.

In dit proefschrift wordt de relatie tussen natuur en ruimtelijke ordening geanalyseerd. De kernvraag is welke rol de natuur in de nabije toekomst kan spelen binnen de Nederlandse ruimtelijke ordening. De ideeën over de natuur worden in vier periodes verdeeld, te beginnen in 1850. In deze periode werd de basis voor het denken over de inrichting van Nederland gevormd. Het beheersen van de natuur werd één van de maatschappelijke doelen. De woeste gronden werden omgezet in cultuurgelden, infrastructuur werd gerealiseerd en de steden groeiden fors. Het landelijk gebied werd vooral ten dienste gesteld van de stedeling. Gestichten verschenen in de duinzoon en de waterwinning in de duinen leverde schoon drinkwater voor de stedeling. De tweede periode loopt van 1901 tot aan de Tweede Wereldoorlog. Mensen als Thijssse en organisaties als Natuurmonumenten droegen in deze periode bij aan de aandacht en bescherming van de natuur. De derde periode loopt vanaf 1945 tot 1970, waarin de Wederopbouw en sterke stedelijke ontwikkeling centraal staat. En de laatste periode die wordt beschreven loopt tot 1996. Soms leest het boek meer als een sociologische verhandeling. De politieke en sociaal-maatschappelijke context komen uitgebreid aan de orde. Dat is op zichzelf niet onlogisch, omdat ruimtelijke ordening te beschouwen is als één van de elementen van sociale ordening. Anderzijds is ruimtelijke ordening bij uitstek een activiteit waarmee de fysieke relatie tussen de samenleving en de natuurlijke omgeving vorm krijgt en waarbij eveneens het scala aan natuurvisies als inspiratiebron dient. Van Schendelen opteert sterk voor het concentratiemodel, dat min of meer overeenkomt met het zogenaamde Stedenland

in de discussienota van het Ministerie van VROM. Zij is van mening dat de belangen van stad en platteland in deze visie het sterkst wordt gegarandeerd. Dit concentratiemodel biedt ruimte voor een contramal van het landschap, mits daar verder restrictief beleid wordt gevoerd. Een niet on aardige bijkomstigheid is dat dit model tevens tegemoet komt aan de romantische, nostalgische verlangens naar de idylle van het platteland. Dit verlangen lijkt op een breed draagvlak te berusten in weerwil van het leven van alledag. De situatie van pakweg de vorige eeuw geldt over het algemeen als ultiem referentiebeeld. Een beeld dat feitelijk ook door Stichting Duinbehoud is opgeroepen als referentiebeeld in haar visie "Duinen voor de wind", waarbij gerefereerd wordt aan zowel het landschap als de natuurwaarden die daarin voorkomen.

Nieuwe natuur

Fred Feddes, Rik Herngreen, Sef Jansen, Rob van Leeuwen en Dirk Sijmons (red.), 1998. *Oorden van onthouding, nieuwe natuur in verstedelijkend Nederland*. Uitgave Nederlands Architectuurinstituut Rotterdam. ISBN 90-5662-066-5. Prijs Fl. 65,-.

Het vorige nummer van DuiN ging geheel over de duinzoon en opende met het artikel: "Op zoek naar het ideale landschap". Zowel het thema als de titel waren achteraf perfect getimed, want het blad kwam uit midden in de Boekenweek, waar het landschap het centrale thema bleek. De veranderingen in het landschap werden in het vorige nummer ook nog eens pregnant verbeeld met twee oude en twee nieuwe topografische kaarten. Kaarten die zonder bijschriften voldoende duidelijk maakten welke enorme mutatie het landschap in Nederland in 150 jaar heeft ondergaan. In de Boekenweek werden onder de titel "Panorama Nederland" diverse boeiende boeken aanbevolen, waaronder het proefschrift van Marijke van Schendelen, de pocket van Tracy Metz en het boek van Fred Feddes c.s., *Oorden van Onthouding*. Dit boek werd volgens de uitgever speciaal voor de Boekenweek uitgegeven. Ruim veertig auteurs, waaronder bekende denkers over landschap en/of natuuronwikkeling, zoals Frans Vera, Guus Borger en Henny van der Windt, geven in dit boek hun visie op natuur, urbanisatie en landschap.

Het boek gaat uit van de culturele dimensie van het begrip "natuur". De voormalige Natuurbeschermingsraad had al eens uitgevonden dat natuur vooral tussen de oren zit. En in een land als Nederland geldt dat des te meer, omdat elke vierkante meter natuur direct of indirect door mensen is gemaakt. Natuur als cultuurvolger is dan ook het concept, waar het boek vanuit gaat. Dit Leitmotiv sluit aan bij de context waarin het proefschrift van Van Schendelen (zie elders op deze pagina) is geschreven. Halen we cultuurland "uit cultuur" of brengen we het opnieuw in cultuur, maar dan anders dan voorheen? En een vraag die door deze vraag wordt opgeroepen is dan als de Nederlandse natuur "cultuurvolgend" is, hoe kunnen we natuuronwikkeling dan zien als een gevolg van de ontwikkeling van de stedelijke cultuur?

Met deze vraagstelling doorbreekt het boek de jarenlange impasse, aldus de redactie. Een impasse waarin de tegenstelling domineerde tussen zelfstandige natuurontwikkeling en verweving van natuur met agrarische activiteiten, de zogenaamde "boerennatuur". De redactie van het boek vindt dit een achterhaalde en onvruchtbare schijnkeuze. De toekomst zou dan moeten zitten in een verweving van natuur met stedelijke en agrarische functies.

Het boek is een fris palet van visies, ideeën, creaties en inspiraties, dat beslist verder gaat dan de titel aanvankelijk doet vermoeden. De polemiek die het persbericht over het boek aankondigt stelt niet te leuren. Wie deel uit maakt van de brede groep van natuurontwikkelaars zou dit geschrift beslist moeten lezen. De veelheid aan auteurs levert een sprankelend boek op dat al lezend veel concepten en axioma's op de helling zet. Het is jammer dat dit boek geen start maakt van een brede discussie, maar juist een reeks activiteiten afsluit, de zogenaamde Keijenberg-cyclus, waarin vooral landschapsecologen en -architecten betrokken zijn geweest. Er is landelijk een grote behoefte en noodzaak om enerzijds de kaders van het Natuurbeleidsplan, dus inclusief natuurontwikkeling en EHS, overeen te houden. Anderzijds dreigt het "witte" deel van Nederland, natuur buiten de EHS, vooral te worden ingevuld als "boerennatuur". Of zoals Frans Vera het wel uitdrukt, natuur met weidekatoes. Ik (HW) durf zelfs zover te gaan om discussie over agrarisch natuurbeheer een wanhoopsoffensief te noemen vanuit een sector die niet wil en kan erkennen dat de regie van het platteland steeds meer vanuit de stad wordt gevoerd. Hoewel plaatselijk agrarisch natuurbeheer een (grote) meerwaarde kan hebben is deze ontwikkeling beslist niet zo zaligmakend als het door boeren, maar ook door vertegenwoordigers uit natuurorganisaties en overheid wordt voorgespiegeld.

Wadgids

Arthur Oosterbaan en Erik van Ommen, 1998. Wadgids, veldgids voor de Waddenzee. Uitgave EcoMare en Waddenvereniging. ISBN 90-75318-12-X. Prijs Fl. 19,50.

Dit boekje voorziet volgens de auteurs in de leemte die er bestond, omdat er nog geen veldgids was voor de Waddenzee. En inderdaad, voor wie niet al te gedetailleerd op zoek gaat naar planten of dieren biedt dit gidsje een prima steun voor een wandeling over de kwelders. Een leuk gidsje met fraaie illustraties en een korte, bondige tekst. Een leuke prijs, dus beslist een leuk cadeautje voor een (potentiële) Waddenganger.

Maar niet alleen natuur komt aan bod, maar ook worden enkele bedreigingen kort en bondig beschreven, zoals de gevolgen van gaswinning, de schelpdiervisserij en defensie.

Prima presentje voor Vaderdag!

Van idee tot NME

S. Frijters m.m.v. G. Schippers en M. Steeghs, 1997. Van Idee tot NME. Uitgave IVN Amsterdam. ISBN 90 70168 51 0. Prijs Fl. 39,95.

Uiteraard is een boek over educatie ook educatief van opzet. Als leidraad voor de uitwerking van de hoofdstukken is hier een schematisch opgezet didactisch model gekozen. De vormgeving is daarbij de combinatie van een modern leerboek en de opmaak van een interactief computerscherm. Elk hoofdstuk begint met een 'beeldscherm' van dit model waarbij in kleur het hoofdonderwerp staat aangeklikt waarover de achterliggende informatie gaat. Het eerste hoofdstuk geeft een compacte samenvatting van wat een groot aantal onderzoekers, filosofen en praktijkmensen over de achtergronden van NME hebben geschreven of beweerd. Daarbij is wordt aandacht besteed aan maatschappelijke stromingen en opvattingen over natuur en milieu in het verleden en in diverse andere culturen of geloofsstromingen zoals het hindoeïsme of de islam. Daaropvolgend komen ook huidige milieufilosofen of wetenschappers als Achterberg (Deep-ecology) en Magdant (natuurbeelden van kinderen en volwassenen) in beeld. Aangehaakt bij de onderdelen doelen en doelgroepen biedt het praktische overzichten met voorbeelden hoe doelen en doelgroepen zijn te omschrijven. Het hoofdstuk didactiek is weer beschouwend van aard met onderwerpen als leerstijlen, waardenontwikkeling en de uitwerking van vijf voorbeelden van recente didactische strategieën. Dit mondt in het volgende hoofdstuk uit in beschrijvingen van een aantal concrete didactische werkvormen. In het laatste hoofdstuk wordt een helder overzicht van de gehanteerde literatuurbronnen gegeven.

Voor diegenen, die al langer in het werkveld NME actief zijn, is dit een boek dat een heleboel bekende of herkenbare informatie in een overzichtelijk samenhang weergeeft. Zij kunnen het vooral gebruiken als naslagwerk of als startpunt om via de genoemde bronnen een uitgebreide selectie van de meeste recente of belangrijke informatie over een bepaald NME-onderwerp te vinden. Nieuwkomers in dit werkveld hebben na lezing een breed en vooral ook actueel overzicht van wat NME op dit moment omvat.

Natuurontwikkeling

G. Londo, 1997. Natuurontwikkeling, deel 6 van "Bos en Natuurbeheer in Nederland". Uitgave Backhuys Publicers, Leiden. ISBN 90-73348-77-3. Prijs Fl. 127,20.

In de serie "Bos en Natuurbeheer in Nederland" is weer een nieuw deel uitgekomen. Met 658 pagina's het dikste deel tot nu toe. Dat is niet verwonderlijk, want natuurontwikkeling is op dit moment wel het meest bediscussieerde item in natuurbeheerend Nederland. De enorme arealen landbouwgrond die op de schop zouden moeten, honderden hectaren nieuw duin op een eventuele Tweede Maasvlakte, bollenland dat in de duizoom plaatsmaakt voor natuur. Ambities te over, problemen volop, draagvlak zeer wisselend, mogelijkheden

plenty, uitwerking zeer divers, streef-beelden en referentiebeelden in discussie, koeien of paarden.

Wie door de bomen en discussies het oerbos niet meer ziet, raadplege het handboek.

De tekst is helder en consistent opgebouwd. Grofweg de helft van het boek geeft de natuurontwikkeling in de regio's weer. Het ontwikkelingsniveau gaat van groot naar klein, dus van grote landschapstypen naar perceelniveau. De regio's worden verdeeld in het potentieel-natuurlijke landschap, het ongeperceleerd halfnatuurlijk landschap en het geperceleerd halfnatuurlijk landschap. In het hoofdstukje over de duinen meent Londo dat het potentieel-natuurlijke landschap zeer waarschijnlijk in het algemeen minder open zal zijn dan het referentiebeeld dat door Stichting Duinbehoud in "Duinen voor de Wind" (1992) is geschetst. Ook corrigeert Londo ons idee dat de herintroductie van bijvoorbeeld edelhert te verkiezen valt boven de introductie van koeien of paarden. Wat voor vee en hoeveel vee ingeschaard dient te worden, vertelt echter ook Londo niet. Tot nu toe zijn de duinbiologen verdeeld. Zo wordt op de Landrummerheide op Terschelling een sahel gecreëerd door overbegrazing en wordt in de vergraste en verstruikte Kennemerduinen nog steeds niet begrast. Gelukkig heeft onze consultant in Bergen aan Zee, Bert Buizer, aangekondigd te promoveren op begrazing, zodat ook hier meer duidelijkheid komt in wat wel en niet wenselijk is in de verschillende duintypen.

Cruciaal acht Londo de doelsoorten, die een beoordeling van het natuurontwikkelingsproject kunnen objectiveren. Nog veel te vaak worden natuurontwikkelingsprojecten beoordeeld op arbitraire uitgangspunten. Niet in de laatste plaats wordt dit in de hand gewerkt omdat nogal eens politieke doelstellingen en persoonlijke ambities worden nagestreefd. In die zin lijken sommige natuurontwikkelingsprojecten op grote infrastructurele projecten en bouwprojecten, waar altijd wel een politieke dimensie aan zit.

Het boek is duidelijk bedoeld voor iedereen die beroepsmatig actief is bij natuurbeheer, maar dat geldt in feite ook voor de andere delen uit de serie, die eerder werd uitgebracht door Pudoc in Wageningen. Het is een "kookboek" voor natuurbeheerders uit een serie die in totaal tien delen zal beslaan (deel 2, "Dieren" is uitverkocht!). Er staan in het boek maar liefst zeventig pagina's literatuur in vermeld, waaronder tientallen malen een verwijzing naar artikelen uit het blad DUIN.

De auteur, Ger Londo, behoeft geen krans. Hij behoort bij de top van de Nederlandse vegetatiekundigen en zijn naam boven een publikatie is derhalve voldoende als keurmerk.